

Rzeszów, 3 listopada 2024 r.

dr hab. Paweł Kuca, prof. UR

Instytut Nauk o Polityce

Uniwersytet Rzeszowski

Recenzja rozprawy doktorskiej mgr. Marcina Balona pod tytułem *Mediatyzacja rewolucji*, przygotowanej na zlecenie Rady Naukowej Dyscypliny Nauki o Komunikacji Społecznej i Mediach Wyższej Szkoły Informatyki i Zarządzania w Rzeszowie

Promotor rozprawy dr hab. Marcin Szewczyk, prof. WSiIZ

Informacje podstawowe

Przedstawiona do oceny rozprawa doktorska liczy 290 stron maszynopisu. Praca została podzielona na wstęp, pięć rozdziałów, zakończenie, wykaz źródeł w bibliografii. Zawiera także spis rysunków i tabel zamieszczonych w dysertacji. Rozdział I dotyczy roli nowych mediów we współczesnym świecie (s. 24-65). W rozdziale II Autor skoncentrował się na mediatyzacji i jej etapach (s. 66-98). W rozdziale III omówiona pojęcie rewolucji i jej podziały (s. 99-127). W rozdziale IV został przedstawiony udział mediów w szerokim katalogu rewolucji (s. 128-193). Rozdział V obejmuje analizę znaczenia mediów społecznościowych podczas wydarzeń w Gezi Park w Turcji w 2013 (s. 194-253). Materiał graficzny wykorzystany w rozprawie obejmuje trzynaście rysunków i pięć tabel.

Temat pracy, jej zakres, wykorzystane źródła

Tematyka dysertacji dotyczy wpływu i znaczenia mediów na przebieg wydarzeń o charakterze rewolucyjnym. Rewolucja została zdefiniowana jako „zasadnicza zmiana porządku, spowodowana w krótkim okresie czasu przez masową zmianę w wyrażanych przez ludzi poglądach, której towarzyszy formalna lub informalna masowa mobilizacja i nieinstytucjonalne działanie podważające istniejącą równowagę społeczną”. Do wydarzeń objętych badaniami zaliczone zostały także rozruchy, protesty i inne formy społecznego nieposłuszeństwa, które prowadziły do destabilizacji i transformacji systemu politycznego, gospodarczego lub kulturalnego (s. 107). Autor zaznacza, że różnego rodzaju bunt i

rewolucje, których celem było wprowadzenie nowych porządków lub obalenie systemów władzy towarzyszyły społeczeństwom od zarania dziejów. Jednak istotne znaczenie dla przebiegu takich wydarzeń miało rosnące znaczenie edukacji i technologii. Rozwój mediów i technologii informacyjnych, coraz większa pozycja mediów w życiu społecznym i kulturowym wpłynęły na przebieg wydarzeń o charakterze rewolucyjnym. Współcześnie ich rolą nie jest tylko przekazywanie informacji i dokumentowanie wydarzeń, ale także ich kształtowanie. Media społecznościowe mogą stać się narzędziem mobilizacji, organizacji i koordynacji działań (s. 6). Analiza roli i wpływu mediów na przebieg działań o charakterze rewolucyjnym, różnego rodzaju protestów i zamieszek, zbadanie czy podobnie jak inne zjawiska, rewolucje podlegają procesom mediatyzacji to temat aktualny i interesujący badawczo, zwłaszcza w kontekście przeprowadzenia w tej materii badań empirycznych.

Tak zarysowane założenia tematu dysertacji mają swoje odzwierciedlenie w określeniu problemu badawczego. Autor rozprawy określił go jako „zidentyfikowanie mechanizmów i skutków mediatyzacji współczesnych rewolucji, ze szczególnym uwzględnieniem roli nowych mediów w kształtowaniu przebiegu, percepcji oraz ostatecznego wyniku tych wydarzeń” (s. 14).

Pomocne przy rozwiązaniu tak określonego problemu badawczego były hipotezy badawcze – Autor na użytek pracy sformułował jedną hipotezę główną oraz cztery hipotezy cząstkowe, które były weryfikowane w toku badań. W hipotezie głównej założono, że „współczesne rewolucje są znacząco kształtowane przez rozwój mediów, a ich przebieg jest coraz bardziej uzależniony do mediów społecznościowych” (s. 15). Hipotezy cząstkowe zostały sformułowane w następujący sposób:

1. Mediatyzacja rewolucji miała i ma miejsce, intensyfikując swój wpływ na rewolucje wraz rozwojem mediów.
2. Media społecznościowe w rewolucjach zdobywają główną pozycję i mają decydujące znaczenie dla początku, przebiegu i zakończenia współczesnych rewolucji.
3. Logika medialna determinuje funkcjonowanie rewolucji (rewolucje się zmediatyzowały).
4. Media społecznościowe relacjonują przebieg rewolucji, stając się dla społeczeństwa podstawowym źródłem wiedzy na jej temat.

W toku prowadzonej analizy zastosowano kilka rodzajów źródeł. Podstawa teoretyczna pracy została przygotowana z wykorzystaniem szerokiego katalogu publikacji naukowych z obszaru

nauk społecznych. Są to publikacje z obszaru nauk o komunikacji społecznej i mediach, w której to dyscyplinie Autor ubiega się o uzyskanie stopnia naukowego, ale także publikacje z zakresu politologii i socjologii, co poszerza zakres źródłowy rozprawy. Warto zaznaczyć, że Autor dysertacji w ramach przeprowadzonej kwerendy naukowej, wykorzystał do przygotowania rozprawy publikacje autorów z Polski badających kwestie mediatyzacji, ale w przeważającej mierze korzystał w pracy z publikacji zagranicznych. Istotną część źródeł stanowią różnorodne publikacje z obszaru netografii, w zdecydowanej przewadze także są to źródła obcojęzyczne. Do badań empirycznych zastosowano m.in. analizę zawartości mediów społecznościowych. Takie rozwiązanie przyjęto do analizy treści tweetów publikowanych na platformie Twitter, w czasie protestów w Turcji w 2013 roku. Badania zaprezentowano w części rozprawy, która obejmowała znaczenie mediów społecznościowych dla procesu mediatyzacji rewolucji. Zakres badań był obszerny, jak zaznacza Autor, punktem wyjścia do przeprowadzonej analizy było 976,077 tweetów od 84,707 unikalnych użytkowników (s 218), badanych w analizie ilościowej i jakościowej z zastosowaniem platform i narzędzi analitycznych.

Struktura pracy

Rozprawa ma charakter teoretyczno-empiryczny. Jej struktura została przygotowana pod kątem założonych celów badawczych. Wstęp zawiera elementy charakterystyczne dla tej części pracy. Autor przedstawia powód zainteresowania się tematem, który wybrał jako cel dysertacji. Skrótowo definiuje podstawowe pojęcia istotne z punktu widzenia tematu rozprawy. Omawia podstawy metodologiczne prowadzonej analizy. Przedstawia cel pracy. Formułuje problem badawczy, a także pomocne do jego rozwiązania pytania badawcze. Prezentuje hipotezy badawcze, a także katalog metod badawczych, które zostały wykorzystane do analizy roli mediów w kontekście rewolucji i wybranych do analizy protestów.

Trzy pierwsze rozdziały mają charakter teoretyczny i dotyczą istotnych obszarów związanych z tematem i zakresem dysertacji. W rozdziale pierwszym Autor, na bazie literatury przedmiotu, definiuje pojęcie nowych mediów i ich rolę we współczesnym świecie. W tej części pracy została przedstawiona charakterystyka mediów społecznościowych, główne platformy mediów społecznościowych, znaczenie tego rodzaju platform w życiu codziennym, a także w odniesieniu do ruchów społecznych. Rozdział wieńczy krótkie podsumowanie, w którym Autor przedstawia najważniejsze wnioski z tej części rozprawy. Jest to dobre rozwiązanie w konstrukcji pracy, konsekwentnie stosowane we wszystkich rozdziałach.

W rozdziale drugim Autor omawia mediatyzację i jej etapy. Przedstawia historię mediatyzacji, kierunki badań nad mediatyzacją, prezentuje współczesne badania mediatyzacji, a także koncentruje się na mediatyzacji konfliktu jako punkcie wyjścia do mediatyzacji rewolucji. Warto zauważyć, że w tej części pracy, jeden z podrozdziałów został zatytułowany tak jak temat całej rozprawy, co nie jest najlepszym rozwiązaniem.

W rozdziale trzecim Autor skoncentrował się na pojęciu „rewolucji”. Wykorzystując literaturę przedmiotu przedstawił pojęcie rewolucji, podziały i typologie rewolucji, a także przyczyny i etapy rewolucji (wg Pitirima Sorokina, Crane’a Brintona, Timura Kurana).

Rozdziały czwarty i piąty dotyczą udziału i roli w mediów w rewolucjach i protestach. W rozdziale czwartym, na bazie wcześniej zarysowanej metodologii, Autor poddał analizie udział mediów w siedemnastu rewolucjach, protestach i zamieszkach o różnym znaczeniu i zakresie, które miały miejsce na przestrzeni wieków. Były to zarówno rewolucja angielska z 1640 r., rewolucja amerykańska z 1775 r., rewolucja francuska, październikowa, kubańska z lat 1953-1959, rewolucja na Filipinach z 1986 r. Przedmiotem analizy badawczej były również wydarzenia bardziej współczesne: pomarańczowa rewolucja na Ukrainie z lat 2004-2005, rewolucja w Iranie 2009 r., zamieszki w Toronto w 2010 r. i rok później w Londynie, a także zamieszki w Brazylii (2013), zamieszki w Ferguson w USA po śmierci nastolatka Michaela Browna oraz wydarzenia z Francji w 2018 r., kiedy to protestowali przedstawiciele ruchu „żółtych kamizelek”.

Rozdział piąty stanowi studium przypadku. Dotyczy wydarzeń z Turcji w 2013 r. kiedy protest dotyczący planu zagospodarowania przestrzennego dla Taksim Gezi Park przekształcił się w ruch antyrządowy (s. 179). Autor analizuje znaczenie i rolę mediów tradycyjnych w kontekście protestów, kwestię cenzury, a także mediów społecznościowych i ich wpływ na dynamikę protestów. Wykorzystuje do tego zarówno badania ilościowe jak i analizę jakościową.

W podsumowaniu Autor omawia w syntetyczny sposób główne wyniki swoich badań w odniesieniu do celu badawczego dysertacji i założonych na wstępie hipotez badawczych.

Kompozycja rozprawy odpowiada zakresowi badań, które zostały podjęte w rozprawie. Proporcje jej poszczególnych części są właściwe. Być może, patrząc pod kątem tytułu pracy, należałoby nieznacznie skorygować kolejność poszczególnych rozdziałów. Rozpocząć od wyeksponowanych w tytule kwestii mediatyzacji i rewolucji, a część dotyczącą nowych mediów przesunąć do dalszej części dysertacji.

Ocena merytoryczna

Należy zaznaczyć, że temat i zakres rozprawy temat stanowią interesujące pole do prac badawczych. Dysertacja jest osadzona w dyscyplinie nauki o komunikacji społecznej i mediach, w której Autor ubiega się o uzyskanie stopnia naukowego. Do przeprowadzenia analizy posłużono się licznymi metodami badawczymi, które mają zastosowanie w obszarze nauk społecznych. Była to analiza zawartości, analiza treści, analiza dyskursu, analiza porównawcza, badania socjologiczne, a także liczne studia przypadków (s. 17).

Autor rozprawy w sposób klarowny i szczegółowy przedstawia założenia metodologiczne pracy oraz prowadzonych badań. Założenia metodologiczne pojawiają się w kilku częściach pracy – we wstępie, a także początkowych fragmentach kilku rozdziałów. Być może należałoby je wyodrębnić jako części rozprawy o charakterze metodologicznym.

Praca ma dwie części. Pierwsza, o charakterze teoretycznym, jest rodzajem wprowadzenia do badań własnych. Autor na bazie literatury przedmiotu i szerokiej kwerendy, omawia procesy dotyczące mediatyzacji i rewolucji jako kluczowe z punktu widzenia zakresu pracy. Autor rozprawy wybrał do analizy badawczej liczne przykłady rewolucji, protestów i zamieszek, na podstawie których bada rolę i znaczenie mediów w czasie takich wydarzeń. Obejmują one bardzo długi przedział czasowy, ale wybór poszczególnych wydarzeń jest klarownie uzasadniony – o wyborze decydowało znaczenie historyczne, dostępność danych empirycznych oraz potencjał do ilustracji różnych aspektów mediatyzacji (s. 130).

W ramach analizowanych studiów przypadku Autor pokazuje różnorodne znaczenie mediów dla kształtowania i przebiegu działań rewolucyjnych. Znaczenie to jest widoczne w dwóch kontekstach – funkcji i roli jakie media mogą pełnić podczas różnych wydarzeń o charakterze rewolucyjnym, a także zmieniającej się roli mediów wraz z rozwojem technologicznym. Analizując poszczególne wydarzenia Autor pokazuje znaczenie funkcji informacyjnej mediów, zwraca uwagę na media jako narzędzie kształtowania opinii publicznej. Pokazuje, że media podczas buntów i zamieszek odgrywały dużą rolę w mobilizowaniu społeczeństwa do działania, stanowiły także platformę do organizacji protestów, szerzyły idee rewolucyjne. W swoich analizach pokazuje, że media mogą być wykorzystywane jako narzędzie propagandy przez władze rewolucyjne, ale również mogą wpływać na międzynarodowy odbiór poszczególnych wydarzeń. Zwraca uwagę na zdolność mediów do kreowania bohaterów i symboli rewolucji, które stają się inspiracją dla innych. Podkreśla, że media mogą być również wykorzystywane do prowadzenia działań dezinformacyjnych i tworzenia

kontrnarracji, a także do manipulowania opinią publiczną w celu utrzymania porządku przez rządy, które stanęły w obliczu rewolucji i protestów.

W ramach analizy licznych studiów przypadku Autor podkreśla także zmieniającą się rolę mediów wraz z rozwojem technologii. Pokazuje znaczenie prasy (m.in. rewolucja angielska, rewolucja francuska, październikowa), radia (m.in. rewolucja kubańska), telewizji a także rosnące znaczenie nowych technologii i mediów społecznościowych, które stały się narzędziem komunikacji, były wykorzystywane do organizacji i koordynacji różnego rodzaju protestów, stały się źródłem informacji niezależnej od rządowej cenzury. Zjawisko to jest analizowane na przykładzie wydarzeń m.in. z Ukrainy, Iranu, Mołdawii, a także najbardziej obszernie i szczegółowo z Turcji w 2013 r.

Zakres pracy obejmuje badanie różnego rodzaju mediów w trakcie rewolucji i protestów. Trzeba jednak zauważyć, że rola mediów społecznościowych w trakcie tego rodzaju wydarzeń stanowi istotną jej część, szczególnie rozbudowaną w rozdziale dotyczącym Gezi Park w Turcji w 2013 r. Badania w tym fragmencie obejmują również media tradycyjne, ale są najbardziej szczegółowe w odniesieniu do mediów społecznościowych.

Zrealizowane w pracy analizy odnoszą się do postawionego na wstępie celu badawczego oraz hipotez badawczych. Patrząc na pracę przez pryzmat problemu badawczego być może wskazane byłoby szersze opracowanie wątku, który dotyczy skuteczności mediów i ich roli pod kątem ostatecznego wyniku omawianych wydarzeń. Tak kwestia pojawia się w dysertacji, ale mogłaby zostać poszerzona.

Na bazie lektury rozprawy chciałbym zaproponować dwa tematy, które wydają się interesujące w kontekście dyskusji podczas publicznej obrony rozprawy.

Pierwszy ma związek z kwestią manipulacji i dezinformacji. W podsumowaniu rozprawy Autor zwraca uwagę, że media społecznościowe dokumentują przebieg zdarzeń i przekazują bieżące informacje w trakcie rewolucji i zamieszek. Dają też okazję do tworzenia bezpośrednich relacji przez uczestników zdarzeń, co ogranicza możliwość manipulacji informacjami przez media tradycyjne (s. 263). Jestem ciekawy jak Autor ocenia możliwość używania mediów społecznościowych do dezinformacji w trakcie różnego rodzaju protestów?

Drugi temat dotyczy oceny skuteczności mediów pod kątem ostatecznego wyniku działań rewolucyjnych i protestów, o czym była już mowa i co jest jednym z elementów problemu badawczego. Czy media mogą wpływać na rozstrzygnięcia rewolucji i protestów? Jakże

czynniki decydują o skuteczności mediów w tym obszarze? Jestem ciekawy jak Doktorant postrzega tę kwestię?

Ocena formalna

Oceniając pracę pod kątem jej formalnego przygotowania warto zaznaczyć, że rozprawa została zredagowana w sposób staranny, język pracy jest klarowny i poprawny. Tok wyводу jest przejrzysty dla czytelnika. Autor pewnie porusza się w podjętej tematyce. Poprawnie zostały także przygotowane odwołania do literatury. W tekście pojawiło się kilka drobnych kwestii redakcyjnych, nie mają one jednak wpływu na odbiór całej pracy. Były to nieliczne literówki (s. 61, s. 254), niekiedy w przypisach brakowało odwołania do konkretnej strony przywoływanej pracy. Wykaz źródeł w bibliografii został czytelnie podzielony na publikacje naukowe oraz netografię.

Wniosek końcowy

Podsumowując wszystkie zarysowane powyżej uwagi należy wskazać, że Autor przygotował pracę, która stanowi interesującą propozycję badawczą, wpisującą się w dyscyplinę nauki o komunikacji społecznej i mediach. Przygotowana przez mgr. Marcina Balona rozprawa doktorska stanowi ciekawą propozycję rozwiązania problemu naukowego. W trakcie prac nad dysertacją Autor wykazał się wiedzą teoretyczną, która dotyczy podjętej tematyki, a także umiejętnością prowadzenia badań naukowych, tym samym spełnia wymogi ustawy o stopniach naukowych i tytule naukowym. Wnioskuje zatem o dopuszczenie mgr. Marcina Balona do dalszych etapów przewodu doktorskiego.